

e-ISSN: 1694-8742
№ 2 (7). 2025, 71-78

УДК: 37.014.5: 37.018.4
DOI: [https://doi.org/10.52754/16948742_2\(7\)_8-2025](https://doi.org/10.52754/16948742_2(7)_8-2025)

**КЫРГЫЗСТАНДЫН 12 ЖЫЛДЫК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН
АЛКАГЫНДА ДҮЙНӨЛҮК БИЛИМ БЕРҮҮ МЕЙКИНДИГИНЕ
ИНТЕГРАЦИЯЛАНУУСУ**

**ИНТЕГРАЦИЯ КЫРГЫЗСТАНА В МИРОВОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО
В РАМКАХ 12-ЛЕТНЕЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ**

**INTEGRATION OF KYRGYZSTAN INTO THE GLOBAL EDUCATIONAL SPACE WITHIN
THE FRAMEWORK OF THE 12-YEAR EDUCATION SYSTEM**

Калдыбаева Айчүрөк Токтополотовна
Калдыбаева Айчүрөк Токтополотовна
Kaldybaeva Aichurok Toktopolotovna

педагогика илимдеринин доктору, профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
доктор педагогических наук, профессор, Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, I. Arabaev Kyrgyz State University
aikadem_007@mail.ru

Абдыкапарова Айгүл Осмонкуловна
Абдыкапарова Айгүл Осмонкуловна
Abdykarpova Aigul Osmonkulovna

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
кандидат педагогических наук, доцент, Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева
candidate of pedagogical sciences, associate professor, I. Arabaev Kyrgyz State University
aigyl-os@mail.ru

ORCID: 0009-0005-1662-2706

Асанова Мээргүл
Асанова Мээргүл
Asanova Meergul

окутуучу, Ош мамлекеттик университети
преподаватель, Ошский государственный университет
Teacher, Osh State University
Masanova89@mail.ru

Садыкова Наргиля Жанышевна
Садыкова Наргиля Жанышевна
Sadykova Nargilya Zhanyshevna

урук окутуучу, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
старший преподаватель, Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева
senior lecturer, I. Arabaev Kyrgyz State University
nelyajan@mail.ru
ORCID: 0009-0004-5327-7756

Турсункулова Салтанат Исабаевна

Турсункулова Салтанат Исабаевна

Tursunkulova Saltanat Isabaevna

педагогика илимдеринин кандидаты, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин
доценттин милдетин аткаруучусу,
кандидат педагогических наук, и.о. доцента Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева
candidate of pedagogical sciences, acting Associate Professor, K. Karasaev Bishkek State University

s.tursunkulova@mail.ru

ORCID: 0009-0009-6355-6915

Дата поступления / Түшкөн датасы /
Date of receipt: 3.09.2025

Дата принятия / Кабыл алынган
датасы / Date of adoption: 28.11.2025

Дата публикации / Жарыкка чыккан
датасы / Publication date: 29.12.2025

КЫРГЫЗСТАНДЫН 12 ЖЫЛДЫК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН АЛКАГЫНДА ДҮЙНӨЛҮК БИЛИМ БЕРҮҮ МЕЙКИНДИГИНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУУСУ

Аннотация

Кыргызстандагы өзгөрүүлөрдүн ийгилиги туруктуу жана стабилдүү прогресстин негизинде индустриалдыктан постиндустриалдык коомго өтүүнү камсыздоо, коомдук мамилелердин социалдык багытталган моделин түзүү менен көп учурда байланыштуу. Жалпы орто билим берүүнүн өнүктүрүүнүн бүгүнкү этабынын негизги белгилери төмөнкүлөр: билим – баарына: ар түрдүү окуу программалары бардык балдарга жогорку сапаттагы билим берүүгө багытталган; ар бир окуучунун жана бүтүндөй коомдун кызыкчылыктары менен керектөөчүлүктөрүн эске алуу; үй-бүлөсүнүн социалдык-экономикалык жана коомдук статусуна, жынысына, улутуна, динине карабастан баланын жөндөмдүүлүктөрүн максималдуу өнүктүрүү; көп улуттуу коомго туура келген баалуулуктардын жана мамилелердин системасын өнүктүрүү; окуучулардын жеке жөндөмдүүлүктөрүн эске алган жана өнүктүргөн, процессуалдык көндүмдөрдү аларда калыпандырган жана жеке багытталган окуу процесси; жаштарды коомдогу өзгөрүп жаткан социалдык шарттарга адаптациялоо; ар кыл аймактардагы кеңири социалдык катмарларга билимдердин жана маалыматтардын жеткиликтүүлүгүн камсыздаган билимдин ачыктыгы.

Ачкыч сөздөр: 12 жылдык система, окуу программалары, жогорку сапаттагы билим берүү, коомдун кызыкчылыктары, жеке жөндөмдүүлүктөр, адаптациялоо, билимдин ачыктыгы, академиялык мобилдүүлүк, кызматташтык.

Интеграция кыргызстана в мировое образовательное пространство в рамках 12-летней системы образования

Integration of kyrgyzstan into the global educational space within the framework of the 12-year education system

Аннотация

Успех преобразований в Кыргызстане во многом связан с обеспечением перехода от индустриального к постиндустриальному обществу на основе устойчивого и стабильного прогресса, формирования социально ориентированной модели общественных отношений. Характерными чертами современного этапа развития общего среднего образования являются следующие: образование для всех – разнообразные учебные программы ориентируются на высококачественное обучение всех детей; учет интересов и потребностей отдельного ученика и общества в целом; максимальное развитие способностей ребенка независимо от социально-экономического и общественного статуса его семьи, пола, национальности, вероисповедания; развитие системы ценностей и отношений, соответствующих многонациональному обществу; личностно ориентированный образовательный процесс, учитывающий и развивающий индивидуальные способности учеников, формирующий у них процессуальные умения; адаптация молодежи к меняющимся социальным условиям жизни общества; открытость образования, обеспечивающая доступность знаний и информации широким социальным слоям самых различных регионов.

Ключевые слова: 12-летняя система, учебные программы, высококачественное образование, интересы общества, индивидуальные способности, адаптация, открытость знаний, академическая мобильность, сотрудничество.

Abstract

The success of transformations in Kyrgyzstan is largely related to ensuring the transition from an industrial to a post-industrial society based on sustainable and stable progress, the formation of a socially oriented model of public relations. The characteristic features of the modern stage of development of general secondary education are the following: education for all – a variety of educational programs focused on high-quality education for all children; consideration of the interests and needs of the individual student and society as a whole; maximum development of the child's abilities regardless of the socio-economic and social status of his family, gender, nationality, religion; development of a value system and relations corresponding to a multinational society; a personality-oriented educational process that takes into account and develops the individual abilities of students, forming their procedural skills; adaptation of young people to the changing social conditions of society; openness of education, ensuring the availability of knowledge and information to wide social strata of various regions.

Keywords: 12-year system, educational programs, high-quality education, public interests, individual abilities, adaptation, openness of knowledge, academic mobility, cooperation.

Киришүү

Европалык Кеңештин декларациясына кол койгон 136 өлкөдө, окутуунун 12 жылдык системасы колдонулат. Кыргызстан европалык чөлкөмдөгү жогорку билим берүү тармагында классификацияларды таануунун Лиссабондук конвенциянын тарапташы болуп саналат. Ал конвенцияга 2004- жылдын 9-мартында кошулган. 1997-жылы кол коюлган жана 1997-жылы күчүнө кирген Лиссабондук конвенция академиялык квалификацияларды таануу үчүн эл аралык негизги инструмент болуп саналат. Ал академиялык мобилдүүлүктү жана кызматташтыкты камсыздоо менен, катышуучу өлкөлөрдүн ортосунда дипломдорду жана окутуунун мөөнөтөрүн таануу процессин жөнөкөйлөштүрүүгө багытталган.

Азыркы учурда Конвенцияга Европа Кеңешинин бардык 147 мүчө өлкөлөрү, ошондой эле Европа Кеңешине кирбеген бир катар өлкөлөр Австралия, Белорусь, Канада, Израиль, Казакстан, Кыргызстан, Тажикстан, Түркмөнстан жана Жаңы Зеландия кол койду. Ошентип, эгер билим берүү программаларында олуттуу айырмачылыктар жок болсо, Кыргызстанда алынган дипломдор жана академиялык даражалар бул Конвенцияга кол койгон башка мамлекеттер тарабынан таанылышы керек. Мындан сырткары, Кыргызстан билим берүү жана баланын укугун коргоо жаатындагы эл аралык документтердин катышуучусу болуп саналат: “Адам укуктары боюнча жалпы декларациясы”, “Бала укуктары жөнүндө конвенция”, “Болон декларациясы”, “Адамдын экономикалык-социалдык жана маданий укуктарынын эл аралык декларациясы”.

Мектеп – эң маанилүү социалдык институт катары коомдун абалын жана өнүгүү багыттарын чагылдырат жана ошол эле учурда коомго да таасир этет. Ал эми коомдогу өзгөрүүлөр билим берүү тармагына түздөн-түз таасир берип, билим берүү системасынан мобилдүүлүктү жана өлкөнүн жаңы тарыхый өнүгүү этабындагы маселелерге ылайык жооп берүүнү талап кылат (Закон «Об образовании», 2023). Билим берүү системасы Кыргызстанды өнүктүрүүнүн керектөөчүлүктөрүнө ылайык, XX кылымдын аягы жана XXI кылымдын алдыдагы 20-30 жылы үчүн ылайыкташтырылышы керек. Постиндустриалдык, маалыматтык коомдун чегинде билимдүүлүк жана интеллект барган сайын улуттук байлык катары каралып, ал эми адамдын руханий ден соолугу, ар тараптуу өнүгүүсү, кесиптик даярдыгынын кеңдиги жана ийкемдүүлүгү, чыгармачылыкка умтулуусу жана стандарттуу эмес маселелерди чече билүү жөндөмдүүлүгүнүн өлкөнүн потенциалын ишке ашырууда негизги фактор болуп калууда.

Ар бир жаңы өзгөрүүдөй эле, 12 жылдык билим берүү системасы да жаңы программаларды, методдорду жана окуу китептерин апробациялоонун негизинде жүргүзүлүшү керек. Бул үчүн мугалимдер, психологдор жана окумуштуулар биргелешип иш алып барышы керек, ал эми мектептердин материалдык-техникалык базасы бул шарттарга жооп бериши зарыл. Бул үчүн жаңы окуу пландарын жана программаларын иштеп чыгуу, мугалимдерге окуу китептери менен методикалык көрсөтмөлөрдү даярдоо, педагогикалык кадрларды кайра даярдоо маселелерин чечүү талап кылынат (Зверев & Иванова, 2022, 51-б.).

12 жылдык билим берүү системасына өтүү – бүгүнкү күндөгү экономикалык кризис шартындагы актуалдуу көйгөйлөрдүн бири болгон жумушсуздук маселесин чечүүгө жардам берет жана билим берүү тармагында кошумча жумуш орундарын түзөт. Окутуунун 12 жылдык системасы дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кирүүнү карайт жана ошол эле учурда инсандын компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө негизделген билимдин мазмунун жогорулатат, билим сапатын жакшыртууга жана окуучулардын ден соолугун сактоого көңүл бурулат, булардын бардыгы бул системанын негизги максатына – атаандаштыкка жөндөмдүү адистерди даярдоого кызмат кылат.

Окуучуга багытталган билим берүүнүн мазмунун системалаштыруу, билим берүү принциптери менен аспектилерин системалаштыруу аркылуу заманбап улуттук билим берүүнүн методологиялык жана методикалык негиздери түзүлөт. Бул болбосо, улуттук идеяга багытталган концептуалдык биримдикке жетишүүнү камсыз кылуу мүмкүн эмес (12-летняя школа: за и против, 2021, 42-б.).

Ошентип, жогоруда жүргүзүлгөн анализ 12 жылдык билим берүү системасына өтүүдө билим берүүнүн бардык деңгээлдеринин (мектепке чейинки, жалпы орто, жогорку кесиптик билим берүү) ортосундагы байланыштын сакталарын көрсөтүп турат. Мында бул системанын негизги идеясы ишке ашырылат: ар бир окуучунун инсан катары өнүктүрүү.

Советтик билим берүү моделиндеги бир нуктуулуктан баш тартуу, Кыргызстандын улуттук мектебин өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарын, билим берүүнүн мазмунун жаңылоонун жолдорун издөөнү педагогдордон талап кылат. 12 жылдык билим берүү системасына өтүү педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттеринин окуу программаларын жаңылоону, ошондой эле билим берүү кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу системасын жакшыртууну болжойт (Дмитриева & Иванов, 2020, 112-б.). Бул практика дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө апробацияланган жана колдонулган. 12 жылдык билим берүү системасы азыркы жана келечектеги мугалимдердин абдан жогорку жана сапаттуу даярдыгын талап кылат, ал эми алар, өз кезегинде окуу процессин активдештире, жандандырып күчөтө алышат.

Заманбап билим берүү системасына инновациялык формалар менен методдорду киргизүү мугалимдин алдына жеке жана кесиптик компетенттүүлүгүн жогорулатуу зарылдыгын коёт. Келечектеги мугалимдин билимдүүлүгү, кесипкөйлүгү, компетенттүүлүгү, мобилдүүлүгү, атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү жана чыгармачылдыгы абдан маанилүү (Жадрина, 2002, 29-б.). Мугалим өзү окуткан предмети боюнча программалык талаптарга туура келиши, окуучулардын психологиялык жана жаш өзгөчөлүктөрүн билиши, алар менен жакшы мамиле түзө билиши, сабак өткөрүүнүн жана тарбиялык иш-чараларды уюштуруунун ыкмаларын өздөштүрүшү, физикалык жана акыл-эстүү эмгекке даяр болушу, илим жана маданият жаатында билими болушу жана билим берүү мекемелеринин каалаган багытында иштөөгө даяр болушу зарыл. Мугалим уюштуруучулук жөндөмдүүлүккө, этикалык жана адеп-ахлактык сапаттарга ээ болушу керек, демек, мугалим – бул зор акыл-эс жана чыгармачыл потенциалы бар инсан. Ар бир мугалим өз ишинде Кыргыз Республикасынын Конституциясын, «Бала укуктары жөнүндө» мыйзамды жана Конвенцияны жетекчиликке алууга тийиш.

Билим берүүнүн сапаты кадрлардын даярдык деңгээли менен аныкталат. Мугалимдин квалификациялык деңгээли түздөн-түз билимдин сапатына таасир этет. Заманбап талаптарга жооп берген сапаттуу билим берүү системасын түзүүдөгү негизги шарттардын бири – билим берүү мекемелеринин бардык деңгээлин квалификациялуу адистер менен камсыз кылуу. Бир гана таланттуу жана билимдүү мугалим татыктуу келечек муунду тарбиялай алат.

Биздин өлкөдө мугалимдерге колдоо көрсөтүү максатында предметтер боюнча билим берүү стандарттары, окуу программалары, окуу пландары, кабинеттерди жабдуу боюнча сунуштар, методикалык колдонмолор иштелип чыгууда. Мугалимдер квалификацияны жогорулатуу курстарынан өтүшөт, интеллектуалдык мектептердин ресурстук борборлору аркылуу маалыматтык колдоо алышат, мугалимдер үчүн онлайн платформа ачылган, предметтик мугалимдердин кесиптик коомчулуктары түзүлгөн, мугалимдер санариптик билим берүү ресурстарына жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ, окуу китептери жана окуу-методикалык

комплекстер иштелип чыгууда. 12 жылдык мектепте иштөөгө мугалимдерди даярдоо моралдык-педагогикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө, анын адеп-ахлактык багыттуулугуна, ошондой эле гуманисттик педагогикалык технологияларды өздөштүрүүгө негизделет (Лазарев, 2002, 17-б.).

Эгер биз өлкөбүздө билим берүүнүн жогорку деңгээлине жетүүнү кааласак, анда 12 жылдык билим берүү системасына өтүү – зарылдык жана заман талабы болуп эсептелет. Мындай шартта жалпы билим берүүчү мектепти жаңылоо объективдүү зарылдыкка айланууда. Бүгүнкү күндө дүйнөдөгү билим берүү системаларынын өнүгүү процесси мүнөздөлөт:

- калктын билимдүүлүгүнүн жалпы деңгээлинин жогорулашы;
- бардык жарандардын маданиятынын жана кесиптик квалификациясынын деңгээлине талаптардын өсүшү;
- үзгүлтүксүз билим берүү системасынын калыптанышы;
- жалпы орто билим берүүдөгү окуу мөөнөтүнүн көбөйүп узарышы (Омарова & Кудабейрдиев, 1998, 12-б.).

Жалпы орто билим берүүнүн өнүктүрүүнүн бүгүнкү этабынын негизги белгилери төмөнкүлөр:

- билим – баарына: ар түрдүү окуу программалары бардык балдарга жогорку сапаттагы билим берүүгө багытталган;
- ар бир окуучунун жана бүтүндөй коомдун кызыкчылыктары менен керектөөчүлүктөрүн эске алуу;
- үй-бүлөсүнүн социалдык-экономикалык жана коомдук статусуна, жынысына, улутуна, динине карабастан баланын жөндөмдүүлүктөрүн максималдуу өнүктүрүү;
- көп улуттуу коомго туура келген баалуулуктардын жана мамилелердин системасын өнүктүрүү;
- окуучулардын жеке жөндөмдүүлүктөрүн эске алган жана өнүктүргөн, процессуалдык көндүмдөрдү аларда калыптандырган жана жеке багытталган окуу процесси;
- жаштарды коомдогу өзгөрүп жаткан социалдык шарттарга адаптациялоо;
- ар кыл аймактардагы кеңири социалдык катмарларга билимдердин жана маалыматтардын жеткиликтүүлүгүн камсыздаган билимдин ачыктыгы (Парманкулова & Елтаев, 2014, 611-б.).

Корутунду

Кыргызстанда милдеттүү 10 жылдык негизги жана 12 жылдык толук орто мектепке өтүү зарылдыгы төмөнкү тенденциялар менен негизделет:

1. Балдардын ден соолугун сактоо. Акыркы 15 жылда мектептеги окуу жүгү кыйла көбөйдү. Окуучулардын жумалык окуу жүгүнүн көбөйүшү алардын ден соолугуна терс таасирин тийгизип жатат. Расмий маалыматтарга ылайык, орто мектепти аяктаган бүтүрүүчүлөрдүн 10%ы гана толугу менен дени сак деген категория менен бааланат, 15%ында нервдик-психикалык бузуулар, 50%ында өнөкөт оорулар бар.

Кээ бир предметтер боюнча сабак сааттары кыскарып, мурдагы эле көлөмдөгү окуу материалы сакталып калгандыктан, бул үй тапшырмалардын көбөйүшүнө алып келди, натыйжада балдар чарчап, кыйналып жатышат. Сабактын ашыкча көптүгү окутууну вариациялоого, окуучулардын жекече өзгөчөлүгүн эске алууга окутуучуларга мүмкүндүк бербейт. Милдеттүү 10 жылдык негизги жана 12 жылдык толук орто мектепке өтүү убакыттын пайда болгон резервдерин үнөмдүү пайдалануу, негизги жана жогорку мектептин окуу

материалын кайрадан бөлүштүрүү, ошондой эле ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануу жолу менен күнүмдүк окуу жүгүн азайтууга мүмкүндүк берет.

2. *Билим берүүнүн мазмунун жаңылоо.* Эл аралык изилдөөлөрдүн маалыматтары көрсөткөндөй, акыркы жылдары мектеп математика, табигый илимдер жана, биринчи кезекте, функционалдык сабаттуулук боюнча окуучуларды даярдоо деңгээлинде өз позициясын жоготуп баратат, мектептик билим берүүнүн мазмунунда информатика, экология, жашоонун коопсуздугунун негиздери сабактары өздөрүнүн тиешелүү ордун ала элек, гуманитардык предметтердин тарбиялык мүмкүнчүлүктөрү толук бааланбай келет.

Тарых жана адабиятты окутуунун концентрдик системасына өтүү окуучулардын сабакты түшүнүүсүнө терс таасирин тийгизди. Орус тили боюнча билимдин сапаты төмөндөдү. Окуучулар экономика жана укук боюнча жетишсиз билим алышууда. Табият, коом, адам тууралуу орто (толук) мектептин бүтүрүүчү классында мурда алган билимдерин жалпылоо мүмкүнчүлүктөрү жок, бул болсо билимдин бүтүндүгүн камсыз кылбайт. Жалпы орто билим берүүнүн жаңы түзүмүнө жана мазмунуна өтүү жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган.

3. *Жалпы билимдин деңгээлин жогорулатуу.* Билимдин жогорку деңгээли – окуучунун социалдашуусунун каражаты, алардын ийгиликтүү ишмердүүлүгүнүн шарты. Илимгый жана жогорку технологиялык өндүрүштүн шарттарында калкты илимий, техникалык жана гуманитардык даярдоого талаптар жогорулайт. Жалпы таанып билүүчүлүк жөндөмдүүлүктөрдү, жалпы окуу көндүмдөрүн жана ыкмаларын өнүктүрүүнүн негизи катары жалпы билим берүүнүн мааниси өсөт, буларсыз үзгүлтүксүз билим берүүнүн бардык башка этаптарынын натыйжасы болбой калат. Массалык билим берүүгө таянычсыз таланттуу балдар менен болгон иш коомдун жалпы рухий жана экономикалык прогрессин камсыз кылууга жөндөмдүү эмес.

Жалпы орто билим берүүнүн жаңы түзүмүндө билим берүү процессинин катышуучуларынын кызыкчылыктарын, керектөөчүлүктөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн эске алууга, окутуунун баскычтары боюнча окуу материалын үнөмдүү кайрадан бөлүштүрүүгө, билим берүүнүн мазмунунун компоненттеринде болгон диспропорцияларды четке кагууга, окутууну жекелештирүү үчүн шарт түзүүгө толук мүмкүнчүлүк пайда болот.

4. *Атамекендик билим берүүнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү.* Эл аралык стандарт боюнча орто билим берүү кеминде 12 жыл болушу керек. 1992-жылдагы Европа Кеңешинин университеттик көйгөйлөр боюнча конференциясы декларация кабыл алган, анда 12 жылдык мектептик билим берүү “артыкчылыктуу эл аралык практика” болуп саналарын белгилеген. Көпчүлүк өнүккөн өлкөлөрдө (АКШ, Канада, Жапония, Франция, Польша ж.б.) жалпы орто билим берүү 12 жыл, Германия, Швецияда – 13 жыл, Голландияда – 14 жыл. Балтика өлкөлөрүндө да жалпы орто билим берүү 12 жыл, Молдова, Украина, Белоруссия, Өзбекстан сыяктуу өлкөлөр да 12 жылдык билимге өткөн. Кыргызстанда ошол эле мазмундагы программалар 10-11 жылда өтүлүп, бул окуучулардын жүгүн оорлотуп, билим сапатын төмөндөтүп жатат.

Дүйнөлүк коомчулукта кабылданган мектепте окутуунун узактыгын Кыргызстанга киргизүү экономикалык жактан өнүккөн өлкөлөр менен технологиялык ажырымдын көбөйүшүнө жол бербөөгө, бүтүрүүчүлөрдү атаандыштыкка жөндөмдүү даярдоону камсыздоого, жекече билим берүү программасын тандоо үчүн аларга кошумча мүмкүнчүлүктөрдү сунуштоого мүмкүндүк берет.

5. *Билим берүүнүн жеке багытын күчөтүү.* Башталгыч жана негизги мектептерде жеке

багыттагы окутууну ишке ашыруу, окуучулардын кызыкчылыктары менен жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу үчүн шарттар түзүлөт. 10 жылдык негизги мектеп окуучуга билимдин базалык деңгээлин берет, аны толук орто жалпы билим берүүчү же кесиптик мектепте улантууга жол ачат. 12 жылдык орто мектептин жогорку класстары профилдик болот жана окуучуларга турмуштук пландарын ишке ашыруу үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү берет.

6. *Демографиялык жана социалдык-экономикалык факторлордун таасири.* 12 жылдык мектепке өтүү чечүүнү талап кылган социалдык-экономикалык көйгөйлөр менен коштолгон. Прогноз боюнча, 2011-жылы мектептерде азыркыдай 21 млн окуучу эмес, 13 млн окуучу окуйт, олуттуу социалдык-экономикалык, биринчи кезекте билим берүүдө тармагындагы кесепеттерге алып келет. Жалпы орто билим берүүнүн жаңы түзүмүнө өтүү демографиялык төмөндөөнүн негативдүү кесепеттерин жумшартат. Ошону менен катар окуучулардын санын кыскартуу бул өтүүнү камсыздоо боюнча олуттуу каржылык чыгымдардан качууга мүмкүндүк берет.

Кыргызстанда түзүлүп жаткан эмгек мамилелеринде бүтүрүүчүлөрдү жумуш менен камсыз кылуу, алардын социалдык адаптациясы көйгөйлөрү татаал чечилет, бул жаштар арасындагы криминалдын күчөшүнө алып келет. 10 жылдык милдеттүү окутуу 15 жашар өспүрүмдөрдүн көпчүлүк бөлүгү криминалдык ишмердүүлүккө резерв түзүп көчөдө жүргөн кырдаалды четке кагууга мүмкүндүк берет. 16 жаштагы бүтүрүүчүнүн социалдык статусу (15 жашка салыштырмалуу) кесиптик ишмердүүлүктү негиздүү тандоого жардам берет, бүтүрүүчү өз алдынча жашоого даяр болот. Окутуунун мөөнөтүнүн пландалган өзгөрүүсү 80-жылдардын ортосунда жетишилгенге жакын, жалпы билим берүүнүн масштабын калыбына келтирет. 12 жылдык билим берүүдө окуучулар 18-19 жашында мектепти аякташат жана Кыргызстандын жаранынын бардык конституциялык укуктарына ээ болушат.

7. *Билим деңгээлдеринин үзгүлтүксүздүгү.* 12 жылдык билим берүүгө өтүү билим берүүнүн деңгээлдеринин үзгүлтүксүздүк көйгөйүн чечүү үчүн өбөлгөлөрдү жана шарттарды түзөт. Негизги мектепте окутуунун мөөнөтүн көбөйтүп узартуу жалпы билим берүүчү даярдыктын деңгээлин жогорулатууга жана башталгыч жана орто кесиптик билим берүү мекемелерине тапшыруучуларды социалдаштырууга жардам берет. Бир катар дисциплиналарды профилдик, тереңдетип окутуу, орто мектептин жогорку класстарында кесипке окутуу билим алууну улантууга бүтүрүүчүлөрдү жеткиликтүү даярдоого мүмкүндүк берет (Павленко, 2024, 22-б.). Бул жылы мектепти 73 миңден ашык бүтүрүүчү аяктайт. Бул дүйнөнүн өнүккөн өлкөлөрүндөгүдөй (АКШ, Германия, Англия, Франция ж.б.) ЖОЖдорго кабыл алуунун жаңы принциптерине (мисалы, жалпы мамлекеттик тестирилөөнүн негизинде, кесипке багыт боюнча абитуриенттерди ЖОЖго тандоо ж.б.) ылайык сыноолорду киргизүүгө мүмкүндүк берет, бул болсо билимге тең укуктуулукту, социалдык адилеттүүлүктү ишке ашырууга жардам берет.

Адабияттар

- Закон “Об образовании” (2023) Закон Кыргызской Республики “Об образовании”, 11.08.2023, № 179.
- Дмитриева, Н. В., Иванов, С. П. (2020). Переход к 12-летнему общему образованию: международный опыт и российские перспективы, (184).
- Жадрина, М. (2002). Поиск условий развития школьного образования в переходе на 12-летний цикл обучения. *Педагогика*, (3), 28–35.
- Зверев, И. Д. & Иванова, Н. И. (2022). Образование XXI века: мировые тенденции и национальные приоритеты, (256).
- Лазарев, В. С. (2002). О развивающихся педагогических системах. *Педагогика*, (8), 13–24.
- Омарова, Р. С., Кудабейрдиев, Т. К. (2003). Особенности процесса обучения в условиях 12-летней школы: методическое пособие, (40).
- Павленко В. К. (2004). К проблеме совершенствования содержания обучения в 1-4 классах 12-летней школы: методическое пособие, (38).
- Парманкулова, П. Ж., Елтаев, А. (2014). К вопросу о переходе на 12-летнее обучение в Республике Казахстан. *Фундаментальные исследования*, (3(3)), 609–612.
- 12-летняя школа: за и против (2021). *Народное образование*, (4), 42–47.